

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-18>
 УДК 378.147.091.33-027.22:373.2:316.776-044.352(045)

Єфименко Л.М.

КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті актуалізується проблема виховання комунікативної толерантності майбутніх педагогів дошкільної освіти засобом педагогічної практики. Проаналізовано зміст поняття «педагогічна практика» на основі досліджень різних науковців. Визначено, що педагогічна практика майбутніх вихователів виконує низку функцій, серед яких: адаптаційна, навчальна, виховна, розвивальна, діагностична, рефлексивна. Окреслено типи комунікативної толерантності за В. Бойком. З'ясовано, що виховання комунікативної толерантності має здійснюватися за формулою «батьки – діти – вихователь». Запропоновано алгоритм поведінки толерантного вихователя сучасного дошкільного садка. Показано, що педагогічна практика є дієвим засобом у вихованні комунікативної толерантності майбутніх фахівців дошкільної освіти.

Ключові слова: майбутній педагог дошкільної освіти, педагогічна практика, фахова підготовка, толерантність, комунікативна толерантність, заклад дошкільної освіти.

Yefymenko Liudmyla

Education at the Municipal Establishment
 «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»

PEDAGOGICAL PRACTICAL TRAINING AS A MEANS OF DEVELOPING COMMUNICATIVE TOLERANCE OF FUTURE PRESCHOOL TEACHERS

Summary. The article deals with the issue of developing communicative tolerance of future preschool teachers by means of pedagogical practical training. The concept «pedagogical practical training» is analyzed based on researches of different scientists (O. Abdullina, N. Goropakha, T. Hritchenko, H. Kodzhaspirova, L. Kravets, R. Kulish, O. Luk'yanenko, L. Manchulenko, V. Pidhurska, T. Ponimanska, O. Shcherbakova, M. Iaroslavtseva and others). It is determined that pedagogical practical training of future preschool teachers has a number of functions, among which: adaptive, educational, upbringing, developmental, diagnostic, and reflexive. According to V. Boyk, the following types of communicative tolerance are outlined: situational, typological, professional, general. It is found out that developing communicative tolerance should be carried out along with the formula «parents – children – preschool teacher». It is established that communicative tolerance of a preschool teacher should be evident in the ability to build pedagogical communication in the form of dialogues, trust and goodwill, equal rights, respect, empathy; to positively treat children, to forgive others, to accept the individuality of the communication subject, taking into account education, communication experience, culture, values, needs, interests, attitudes, character, temperament, habits, peculiarities of thinking, emotional stereotype of behavior. It is noted that during the pedagogical practical training students face one of the most important tasks in their future profession – to build relationships in the process of communication and interaction with the subjects of the educational process on the basis of cooperation and mutual understanding. The algorithm of behavior of a tolerant preschool teacher of a modern kindergarten is made. The author drew a conclusion that pedagogical practical training is an effective means of building the communicative tolerance of future preschool teachers. When having the training, students fruitfully use dialogues, cooperation, respect to all participants of the educational process. As a result, a future preschool teacher can find an individual approach to the child, behave adequately and humanely when dealing with parents, be patient and natural in relations with various subjects of the pedagogical process.

Keywords: future preschool teacher, pedagogical practical training, vocational training, tolerance, communicative tolerance, establishment of pre-school education.

Постановка проблеми. Вітчизняна система педагогічної освіти накопичила значний досвід підготовки вихователів високої науково-педагогічної кваліфікації, і на всіх етапах організації цієї діяльності педагогічній практиці відводилося важливе місце. Це цілком закономірно, бо виховання високих професійних якостей майбутнього вихователя неможливе без чіткої й глибокої продукції системи практичної підготовки, що спирається на антропологічні знання.

У сукупності форм та методів підготовки майбутнього педагога дошкільної освіти важливе місце належить педагогічній практиці. Навряд чи хто сьогодні може уявити собі процес підготовки будь-якого фахівця, при якому була б відсутня практика. Особливої актуальності в сучасних умовах набуває підвищення теоретичного, в тому

числі антропологічного і науково-методичного рівня педагогічної практики студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що педагогічна практика в різних аспектах досліджувалась у роботах багатьох українських та російських вчених: О. Абдулліної, С. Бреус, О. Блінової, Л. Булатової, А. Вільданової, Л. Волобуєвої, Н. Горопахи, Т. Грітченко, К. Дурай-Новакової, С. Єлканова, Г. Коджаспірової, Н. Казакова, Л. Кацова, Л. Кравець, Г. Кузнецової, Р. Куліш, О. Лук'яненко, Л. Манчуленко, В. Морозової, О. Мосіна, В. Підгурської, Т. Поніманської, В. Сластьоніна, Л. Хомич, О. Щербаківа, М. Ярославцевої та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас проблема вихо-

вання комунікативної толерантності майбутніх педагогів дошкільної освіти засобом педагогічної практики не знайшла належного відгуку в науковій літературі, тож потребує подальшого теоретико-методологічного і прикладного розгляду.

Мета статті – розглянути теоретичні аспекти виховання комунікативної толерантності майбутніх педагогів дошкільної освіти засобом педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна практика майбутнього фахівця дошкільної освіти під час навчання у ЗВО є сполучною ланкою між теоретичним навчанням студента та його майбутньою самостійною роботою в закладі дошкільної освіти. Такий вид практики покликаний здійснювати підготовку студента до діяльності в якості вихователя, озброювати його комплексом умінь та навичок, антропологічних знань, необхідних для успішного виконання фахової діяльності.

У процесі педагогічної практики відбувається не тільки перевірка теоретичної та практичної підготовки студента до самостійної роботи, а й створюються широкі можливості для збагачення фахового потенціалу особистості майбутнього вихователя.

Вважаємо, що педагогічна практика – це один з найбільш дієвих засобів організації навчання студентів, завдяки якій практиканти мають можливість вибудувати себе як суб'єкта самостійної педагогічної діяльності, професійних взаємин та взаємодій з іншими учасниками освітнього процесу.

Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури показав, що в теорії та освітній практиці немає єдиного підходу до визначення сутності педагогічної практики. Наведемо приклади визначень даного поняття: «практика – абсолютно особлива форма підготовки фахівця» (Р. Мишинська, В. Щенев); «педагогічна практика – це форма професійного навчання, яка дає змогу застосовувати закономірності та принципи фахової діяльності шляхом практичного пізнання (О. Мороз); «професійна перевірка» на здатність займатися педагогічною діяльністю (Л. Кондрашова); «практика – це вид практичної діяльності студентів, спрямованої на вирішення різних освітніх завдань» (О. Абдулліна); «засіб вивчення освітнього процесу на основі обов'язкової участі у ньому практикантів» (С. Гончаренко); «практика – це складова освітнього процесу, що сприяє формуванню творчого ставлення майбутнього спеціаліста до педагогічної діяльності, визначає ступінь його професійної придатності та рівень педагогічної спрямованості» (Л. Хомич); «практика сприяє зростанню педагогічної майстерності» (І. Зязюн).

Педагогічна практика є однією з форм навчання у ЗВО, що ґрунтується на фахових знаннях та зорієнтована на певні теоретичні основи та практичне пізнання закономірностей і принципів фахової діяльності, засвоєння засобів її організації. Результатом цього є не лише отримання й засвоєння певних знань та умінь, але й формування особистості майбутніх вихователів, зміна їх внутрішнього світу, психології поведінки, вироблення індивідуального стилю діяльності з підкресленим вираженням рефлексії [5, с. 80].

Підкреслимо, що педагогічна практика у групах дітей раннього та дошкільного віку – це основний вид практичної підготовки майбутніх фахівців зі спеціальності «Дошкільна освіта». До початку педагогічної практики студенти завершують вивчення навчальних дисциплін, спрямованих на майбутню професійну діяльність (дитячої психології, дошкільної педагогіки, методик дошкільної освіти) і оволодівають теорією дошкільного виховання, ознайомлюються із сучасними методами та формами організації педагогічної діяльності. Завдяки цьому в процесі практики у майбутніх педагогів дошкільної освіти формуються фахові уміння та навички, що необхідні для самостійного вирішення педагогічних завдань в умовах реального освітнього процесу, розвиток потреби систематичного професійного самовдосконалення [2, с. 5].

Слід зазначити, що партнерська робота педагогічного закладу вищої освіти та дитячого садка, вивчення студентами досвіду кращих вихователів, забезпечує необхідну якість фахової підготовки майбутніх педагогів, відповідає актуальним потребам особистості й суспільства, зацікавленого у високому рівні дошкільної освіти.

У закладі дошкільної освіти до студентів ставляться як до рівноправних членів педагогічного колективу і це допомагає їм вибудувати процес виховання дітей у вигляді суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Зауважимо, що педагогічна практика виконує низку функцій, з-поміж яких: адаптаційна, навчальна, виховна, розвивальна, діагностична, рефлексивна.

1. Адаптаційна функція – процес пристосування до певних умов. У нашому випадку практикант займається різними видами освітньої діяльності, прилаштовуючись до педагогічного процесу та взаємодії з дошкільниками.

2. Навчальна – використання набутих теоретичних знань у конкретній діяльності: відбувається процес формування основних педагогічних компетенцій, педагогічної свідомості, який з площини ідеальних уявлень переходить в систему реальних установок та поглядів майбутнього педагога дошкільної освіти.

3. Виховна – формування мотивації до майбутньої фахової діяльності, становлення педагогічної культури, формування професійної концепції.

4. Розвивальна – реалізовується у формуванні та розвитку педагогічних здібностей студента-практиканта в особистісному та професійному планах, коли він вчиться мислити і діяти як педагог.

5. Рефлексивна функція практики – одна з найважливіших, адже тільки під час практики студент оцінює свій емоційний стан у спілкуванні з усіма суб'єктами педагогічної діяльності, аналізує свої особистісні та професійні якості як майбутнього вихователя [4, с. 19].

Результатом взаємодії вихователів і практикантів є виховання фахових здібностей студентів: їх активності, можливості вийти за межі заданого, самостійно знайти способи вирішення педагогічної задачі, самореалізуватися. Відтак для отримання необхідного обсягу практичних знань та умінь педагогічна практика передбачає безперервність та послідовність її проведення.

Підкреслимо, що під час проходження педагогічної практики перед студентами постає одне

з найважливіших завдань у їх майбутній професії – будувати відносини в процесі спілкування та взаємодії з суб'єктами освітнього процесу на основі співпраці та взаєморозуміння, готовність прийняти інших людей, їхні погляди, звичаї й звички такими, які вони є. Тож сучасні умови розвитку суспільства й освіти зокрема висувають нові вимоги до педагога дошкільного профілю, які наполегливо потребують виховання комунікативної толерантності. Вона може розглядатися, з одного боку, як засіб досягнення поставлених виховних і освітніх завдань, з іншого – як одна з цілей процесу виховання. Навички толерантності сприяють безконфліктній участі в будь-якій комунікації.

На наш погляд, комунікативна толерантність вихователя ЗДО має проявлятися в його умінні будувати педагогічне спілкування на рівні діалогу, довіри та доброзичливості, рівноправних взаємин, поваги, емпатії; позитивно ставитися до дітей, прощати оточуючих, прийняти індивідуальність суб'єкта по спілкуванню з урахуванням його виховання, досвіду спілкування, культури, цінностей, потреб, інтересів, установок, характеру, темпераменту, звичок, особливостей мислення, емоційного стереотипу поведінки.

Під час міжособистісної взаємодії суб'єктів спілкування комунікативна толерантність може бути як внутрішньою, духовною, емоційною основою спілкування, що передається через емпатію, так і зовнішнім проявом особистісного ставлення до «іншого», що проявляється в діях або протидіях, у світлі раціонального осмислення «іншого» [3, с. 11].

У руслі нашого дослідження значущим є заклад дошкільної освіти, який має великі можливості для виховання у дітей толерантності, адже засвоєння моральних норм і правил поведінки починається ще в дошкільному віці. Саме в дошкільні роки у дитини можна виховати гуманістичні цінності та здатність до толерантної поведінки. Велика відповідальність у цій справі лягає на плечі вихователя. Тільки той педагог може виховувати толерантність у дошкільників, який сам володіє толерантними якостями та виявляє й реалізує їх у своїй діяльності, а отже у процесі проходження практики майбутні вихователі мають змогу проявити такі якості під час спілкування з різними суб'єктами освітнього процесу. Виховання комунікативної толерантності, на наш погляд, має здійснюватися за формулою: «батьки – діти – вихователь».

Орієнтація педагога на досягнення смислів поведінки та вчинків дошкільнят означає, що у виховній діяльності на перший план виходять завдання розуміння дитини.

Зазначимо, що науковець В. Бойко виокремив наступні типи комунікативної толерантності: ситуативна (терпиме ставлення особистості до конкретної людини); типологічна (терпляче ставлення людини до збірних типів особистостей); професійна (терпимість до категорії людей, які об'єднані спільною сферою діяльності); загальна комунікативна толерантність (терпляче ставлення до людей; нахили, що підпорядковані життєвому досвіду, установкам, властивостям характеру, моральним принципам, стану психічного здоров'я індивіда) [1, с. 405].

В основі педагогічної діяльності майбутнього вихователя повинен бути живий сенс і живе спілкування, що важливо не само по собі, а як шлях до толерантної взаємодії та взаємного розуміння. Як свідчать наші спостереження, рівень комунікативної толерантності може проявлятися у відношенні до людей, що зумовлюється установками, властивостями характеру та моральними принципами. Оптимальний рівень комунікативної толерантності є досить важливою якістю і забезпечує успіх діяльності педагогів дошкільного профілю.

Відтак алгоритм поведінки толерантного вихователя, на нашу думку, має включати: аналіз ситуації, оперативний пошук можливих варіантів поведінки, вибір оптимального методу (комунікативного завдання), організацію толерантної взаємодії.

Уважаємо, що комунікативна толерантність майбутнього фахівця дошкільної освіти повинна виявлятися в його умінні побудувати педагогічне спілкування на основі рівноправних взаємин, довіри, доброзичливості, раціонального діалогу, адже це – найбільш природний, повноцінний, виховний засіб спілкування.

У процесі педагогічної практики майбутні педагоги дошкільної освіти усвідомлюють, що їх сприймають як зразок для наслідування, опановують та використовують навички толерантного діалогу, мирного розв'язання конфліктів, здійснюють творчий підхід до вирішення проблем, вчать критично мислити, цінують позицію та думку інших, при цьому чітко формулюють власну позицію під час розгляду спірних питань, забезпечують умови для конструктивної діяльності всіх учасників освітнього процесу.

Варто наголосити, що в період фахового становлення майбутніх вихователів, коли ще не склалися певні стереотипи й шаблони у роботі, успіх виховання тієї чи іншої якості залежить від рівня мотивації. Для того, щоб бути мотивованим до певного виду поведінки, індивід повинен бути впевнений, що існує прямий зв'язок між поведінкою та її наслідками, що повинні бути емоційно значимими для нього і мати певну цінність. Якщо наслідки поведінки будуть незначними, то практикант не буде відчувати інтенції до її виконання. Тому дуже важливим є виховання у майбутніх фахівців дошкільної освіти здатності знаходити індивідуальний підхід до дітей, адекватно й гуманно поводитися у взаєминах з батьками, терпляче та природно взаємодіяти з різними суб'єктами освітнього процесу, прогнозувати конфліктні ситуації у спілкуванні та попереджувати їх, застосовувати культуротворчі здібності в толерантному спілкуванні, що ґрунтуються на вміннях привласнювати й перетворювати накопичений людством світовий досвід взаємодії та співпраці. Відтак уважаємо, що створення даної умови можливо під час організації та проходження педагогічної практики у закладах дошкільної освіти.

Висновки і пропозиції. Отже, студювання досліджуваної проблеми дало можливість з'ясувати, що у процесі педагогічної практики поглиблюються, розширюються й зміцнюються теоретичні знання студентів, формуються їхні педагогічні вміння, навички та професійно-особистісні якості, розвиваються педагогічне мислення, творча активність і самостійність.

Педагогічна практика є дієвим засобом виховання комунікативної толерантності майбутніх фахівців дошкільної освіти, адже під час її проходження плідно використовується діалог, співпраця, повага між всіма учасниками освітнього процесу, в результаті яких майбутній вихователь здатний знаходити індивідуальний підхід до дитини, адекватно й гуманно поводитися у взаєми-

нах з їх батьками, бути терплячим і природним у відносинах з різними суб'єктами педагогічного процесу.

Перспективами подальших досліджень є реалізація системи виховання комунікативної толерантності майбутніх педагогів дошкільної освіти та перевірка її ефективності у процесі педагогічної практики.

Список літератури:

1. Бойко В.В. Социально-психологический климат коллектива и личность. Москва : Мысль, 1983. 207 с.
2. Горопаха Н.М., Поніманська Т.І. Педагогічна практика за вимогами кредитно-модульної системи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. напр. підгот. «Дошкільна освіта». Київ : Видавничий Дім «Слово», 2009. 280 с.
3. Данченко І.О. Формування комунікативної толерантності як складової особистісного компоненту соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. *Науковий огляд*. 2017. № 1(33). С. 1–18.
4. Коджаспирова Г.М. Педагогическая практика в начальной школе. Москва : Издательский центр «Академия», 2000. 272 с.
5. Кравець Л. Педагогічна практика як чинник професійного становлення майбутнього вчителя. *Педагогічні науки*. 2012. № 55. С. 80–86.

References:

1. Boyko V.V. Social'no-psihologicheskij klimat kollektiva i lichnost'. Moskva : Mysl', 1983. 207 s.
2. Horopakha N.M., Ponimanska T.I. Pedagogichna praktyka za vymohamy kredytno-modulnoi systemy : navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. napr. pidhot. «Doshkilna osvita». Kyiv : Vydavnychiy Dim «Slovo», 2009. 280 s.
3. Danchenko I.O. Formuvannya komunikatyvnoi tolerantnosti yak skladovoi osobystisnoho komponentu sotsialnoi zrilosti studentiv vyshchyykh ahrarnyykh navchalnykh zakladiv. *Naukovyi ohliad*. 2017. № 1(33). S. 1–18.
4. Kodzhaspirova G.M. Pedagogicheskaya praktika v nachal'noj shkole. Moskva : Izdatel'skij centr «Akademiya», 2000. 272 s.
5. Kravets L. Pedagogichna praktyka yak chynnyk profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia. *Pedahohichni nauky*. 2012. № 55. S. 80–86.